

Investigating the Cultural Impact of Alternative Dispute Resolution Methods in Reducing Crime and Community Health with an Approach to Jurisprudence and the Foundations of Islamic Law

ARTICLE INFO

Article Type

Research Article

Authors

Mohammad Reza Jalilian¹

Nader Noroozi^{2*}

Ali Najafi Tavana³

How to cite this article

Mohammad Reza Jalilian, Nader Noroozi, Ali Najafi Tavana, Investigating the Cultural Impact of Alternative Dispute Resolution Methods in Reducing Crime and Community Health with an Approach to Jurisprudence and the Foundations of Islamic Law, *Journal of Islamic Life Style Centeredon Health*, 2022:6(3): 679-689.

1. PhD student, Department of Criminal Law and Criminology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (Corresponding Author).

3. Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

* Correspondence:

Address:

Phone:

Email: NadNoroozi@iauctb.ac.ir

Article History

Received: 2022/07/01

Accepted: 2022/10/02

ABSTRACT

The failure of criminal justice in preventing crime in line with the health of the society has brought a lot of costs to the society and caused new challenges. Establishing strict laws and increasing criminal titles have not only failed to have a good effect on crime prevention and reduction, but by creating a sense of hatred and revenge and imposing negative consequences of punishments on convicts and their families, and creating grounds for corruption among agents, it causes new crimes to occur. has been Therefore, the prevention and reduction of crime by relying on moral and religious teachings should be given more attention by those in charge. In this regard, by using and relying on the Quran and Hadith and promoting the cultural policies of the Islamic religion by using alternative methods of dispute resolution, such as mediation and arbitration, which are rooted in Islamic jurisprudence and the foundations of Islamic law and are among the religious cultural policies. The ability to prevent and reduce crime in legislative, judicial, executive and cooperative platforms.

Keywords: Alternative Dispute Resolution Methods, Arbitration, Mediation, Crime Prevention, Community Health

بررسی تأثیر فرهنگی روش های جایگزین حل

اختلاف در کاهش جرم و سلامت جامعه با رویکردی

بر فقه و مبانی حقوق اسلامی

محمدرضا جلیلیان^۱

دانشجوی دکتری، گروه حقوق جزا و جرم شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

نادر نوروزی^{۲*}

استادیار، گروه حقوق جزا و جرم شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

علی نجفی توانا^۳

استادیار، گروه حقوق جزا و جرم شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

چکیده

عدم توفیق عدالت کیفری در پیشگیری از جرم در راستای سلامت جامعه هزینه های فراوانی را بر جامعه وارد و موجب بروز چالش های جدیدی گردیده است. وضع قوانین سختگیرانه و افزایش عناوین مجرمانه هم نه تنها نتوانسته تأثیر مناسبی بر پیشگیری و کاهش جرم داشته باشد بلکه با ایجاد حس تنفر و انتقام جویی و تحمیل تبعات منفی مجازات ها بر محکومین و خانواده آنها، و ایجاد زمینه فساد در کارگزاران موجبات بروز جرایم جدیدی شده است. لذا پیشگیری و کاهش جرم با تکیه بر آموزه های اخلاقی و دینی بایستی بیش از پیش مورد توجه متولیان امر قرار گیرد. در این راستا با بهره گیری و تکیه بر قرآن و حدیث و ترویج سیاست های فرهنگی دین اسلام با استفاده از روش های جایگزین حل اختلاف از قبیل میانجیگری و داوری که ریشه در فقه و مبانی حقوق اسلامی داشته و از سیاست های فرهنگی دینی می باشند می توان موجبات پیشگیری و کاهش جرم را در بسترهای تقنینی، قضایی، اجرایی و مشارکتی فراهم نمود.

واژگان کلیدی: روش های جایگزین حل اختلاف، داوری،

میانجیگری، پیش گیری از جرم، سلامت جامعه

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۱۰

* نویسنده مسئول: NadNoroozi@iauctb.ac.ir

مقدمه

اهمیت پیشگیری و کاهش جرم با توجه به آثار و تبعات مخرب وقوع جرم بر آحاد جامعه و تبدیل آن از یک معضل ملی و منطقه ای به معضلی فرا ملی و بین المللی موجب گردیده تلاش برای نیل به راهکارهای علمی، عملی و کارآمد برای مقابله با جرم و کاهش آن در جامعه توسعه یابد. افزایش بی رویه عناوین جرم و قوانین کیفری، سیستم عدالت کیفری سنتی را که موجب ظهور و اجرای الگوهای سرکوبگر، سزا دهنده و باز پرورانه شده با چالش های اساسی مواجه کرده است. لذا با توجه به اهمیت موضوع، دیدگاهها و نظریات مختلفی توسط اندیشمندان حوزه جرم شناسی و رشته های مرتبط و وابسته به آن برای پیشگیری و مقابله با جرم و کاهش جمعیت بزهکاران مطرح گردیده است که تاکنون توفیق مناسبی در جهت نیل به اهداف مذکور به دست نیاورده اند.

نظر به اینکه بخش عمده ای از جرائم به دلیل مشکلات تربیتی و رفتاری به وقوع می پیوندند و عدالت کیفری علیرغم توسل به داغ و درفش و مجازات های سنگین در مقابله با جرم ناکارآمد می باشد، لذا استفاده از آموزه های غنی و کارآمد فقه تربیتی اسلام و توجه ویژه به آثار تربیتی و بازدارندگی آنها همزمان استفاده از ظرفیت های فراوان مردم برای توسعه داوری و میانجیگری و سایر روش های حل اختلاف جایگزین به منظور فصل خصومت و پیشگیری و کاهش جرم بیش از پیش ضرورت یافته است. در این راستا ضروری است با مد نظر قراردادن آموزه های تربیتی قرآن و سیاست های فرهنگی دین که اوامر و نواهی خداوند در سه حوزه اعتقاد، اخلاق و احکام در آن تجلی یافته، تدوین و اجرای سیاست جنایی به روز و کارآمد و استفاده از روش های حل اختلاف جایگزین خصوصاً میانجیگری و داوری قدمهای موثر و تعیین کننده ای برای پیشگیری و کاهش جرم برداشت.

استفاده از میانجیگری و داوری که در قرآن کریم و احادیث و روایات مختلفی مورد تأکید قرار گرفته و دارای آثار فرهنگی و تربیتی فراوان می باشند، موجب کاهش مراجعه مردم به محاکم قضایی که مهمترین ابزار آنها مجازات و زندان است میشود، خداوند در قرآن کریم میفرماید:

وَالصُّلْحُ خَيْرٌ [۱] صلح بهتر است.

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ [۲] از خدا بترسید و میان خود اصلاح کنید.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ [۳] همانا مؤمنان برادرند، پس میان برادران خود اصلاح کنید. خداوند در آیه ۹ این سوره میفرماید:

" و ان طائفتان من المؤمنین اقتتلوا فاصلحو بینهما فان بغت احدهما علی الاخری فقاتلوا الی تبغی حتی تفیء الی امرالله فان فاءت فاصلحو بینهما بالعدل و اقسطوا ان الله یحب المقتسطین." یعنی: و هر گاه دو گروه از مؤمنان با هم به نزاع و جنگ پردازند، آنها را آشتی دهید و اگر یکی از آن دو بر دیگری تجاوز کند با گروه متجاوز پیکار کنید تا به فرمان خدا باز گردند و هر گاه باز گشت و زمینه صلح فراهم شد در میان آن دو به عدالت صلح برقرار سازید و عدالت پیشه کنید که خداوند عدالت پیشگان را دوست می دارد.

در قرآن کریم کلمات مختلفی همچون قضا، در رابطه با مفهوم قضاوت به کار رفته است. قضا یعنی حکم کردن و فیصله دادن و فیصله دادن به امری خواه با گفتار باشد یا به صورت عملی. به عبارت دیگر هر آیین و روشی جهت حل و فصل دعاوی میان اشخاص به استثنای دادرسی قضایی قضاوت خصوصی نامیده می شود.

۱-۲- مذاکره^۲

مذاکره در لغت به معنی گفتگو کردن درباره کاری یا امری است. (فرهنگ فارسی معین).

در تعریف مذاکره به عنوان روش حل اختلاف می توان گفت مذاکره روشی است که از طریق آن طرفین اختلاف در صدد حل اختلاف خود بدون مداخله شخص ثالث به عنوان تسهیل کننده حل اختلاف هستند و این فرایند از طریق گفتگو و تماس های مستقیم صورت می گیرد. [۴]

میانجیگری^۳

میانجیگری در لغت به معنی وساطت و پادرمیانی کردن است. (لغتنامه دهخدا)

میانجیگری یکی از روش های غیرالزام آور حل و فصل اختلافات است که طی آن شخص ثالث بی طرف به طرفین دعوا کمک می کند تا به یک راه حل توافق شده و دوجانبه دست یابند.

میانجیگری یکی از معروف ترین شیوه های مدیریت اختلاف می باشد که به قدمت پیدایش اختلاف می رسد. به تعبیر دیگر میانجیگری فرایندی است که به وسیله آن طرف های اختلاف با کمک فرد یا افراد بی طرف، به طور نظام مند مسایل مورد اختلاف را تجزیه و تحلیل می نمایند تا راه حل هایی بیابند، بدیل هایی را بررسی نمایند و به یک توافق اجتماعی که نیازهای آنها را تأمین می کند دست یابند. (گرشاسی، ۱۳۸۸)^۴ میانجیگری یکی از آیین های غیرالزام آور حل و فصل اختلاف است که به موجب آن شخص یا اشخاص ثالث به طرفین دعوی کمک می کنند تا با دست یافتن به یک راه حل اختلاف فی مابین را حل و فصل و رفع خصومت نمایند.

سازش^۴

سازش در لغت به معنی: توافق، سازگاری، صلح و خوش رفتاری است. (فرهنگ فارسی معین). سازش به این معنی است که طرفین با ارجاع اختلاف به شخص یا اشخاص مورد اعتماد و منتخب خود از آنها می خواهند که بین آنها سازش برقرار کند و یا راه حلی برای سازش پیشنهاد نماید بدون اینکه وارد رسیدگی حقوقی و قضایی بشود و سپس یا پیشنهاد آن شخص را می پذیرند و اجراء می کنند و یا به راه و روش دیگر رو می آورند.

با میانجیگری و داوری مراجع و علماء دینی، ریش سفیدان و متنفذین و... با تعامل و مشارکت بزه دیده و بزه کار دعاوی حل و فصل، حقوق سهامداران عدالت ترمیمی تأمین و مجرمین با پذیرش نتایج میانجیگری و داوری ضمن احتراز از ارتکاب مجدد جرم، سعی در اصلاح خود خواهند نمود. از طرف دیگر چون در این روش ها مجازات های سخت و زندان وجود ندارد تبعات زیانبار زندان از قبیل ارتکاب جرائم جدید در زندان یا بعد از خلاصی از آن تحت آموزه های سایر زندانیان خلافکار نیز وجود ندارد.

خوشبختانه سابقه طولانی استفاده از میانجیگری و داوری به عنوان آموزه های فقه تربیتی در تعامل با سیاست فرهنگی دین اسلام و آموزه های دینی و ملی مردم ما که ریشه در قرآن و سنت دارند و ظرفیت های مناسبی که در قوانین موضوعه کشورمان بعد از انقلاب اسلامی برای استفاده از آموزه های قرآنی از جمله این روش ها در جهت کاهش جرم و اجرای عدالت ترمیمی بوجود آمده است می تواند کمک شایانی به نهادینه کردن میانجیگری و داوری در کشور و استفاده بهینه از این گونه روش ها برای پیشگیری و کاهش جرم بنمایند. اضافه می نماید با توجه به کارآمدی و اهمیت روش های مذکور، شورای اقتصادی - اجتماعی سازمان ملل متحد نیز، از سال ۲۰۰۲ با پذیرش ((اعلامیه اجرای برنامه های ترمیمی در موضوعات کیفری))، کشورهای عضو را به استفاده از برنامه های ترمیمی در امور کیفری و روش های حل اختلاف ترغیب نموده است.

تبیین روش های حل اختلاف جایگزین

اصطلاح ADR که مخفف عبارت انگلیسی **Alternative Dispute Resolution** است به تازگی وارد ادبیات حقوقی ما شده است. ترجمه نزدیک و جامع این اصطلاح «شیوه های حل و فصل اختلاف جایگزین» است.

شیوه های جایگزین حل اختلاف عنوان عامی است که به راهکارهای حل و فصل خصوصی اختلاف از سوی افراد اشاره دارد. مقصود از این شیوه ها، طرق و راهکارهایی است که طرفین به جای توسل به دادگاه های دادگستری بر می گزینند تا دعوای خود را به گونه ای که مناسب می دانند فیصله دهند.

مفاهیم:

۱-۱- قضاوت غیر حکومتی یا قضاوت خصوصی^۱
قضاوت در فرهنگ عمومی به معنی فصل خصومت در میان مردم است و معنی دیگر قضاوت حکم کردن است. (فرهنگ فارسی معین)

3. Mediation

1- Private judgment

2. Negotiation

4. Conciliation

۵-۱- داوری^۱

داوری در لغت به معنی قضاوت کردن است. (فرهنگ فارسی معین). داوری عبارتست از فصل خصومت بتوسط یک یا چند نفر نه به طریق فصل خصومت دادگاه‌های رسمی یا فصل خصومت بتوسط غیرقاضی و بدون رعایت تشریفات رسمی رسیدگی دعاوی [۵] به موجب بند الف ماده یک قانون داوری تجاری بین‌المللی داوری عبارتست از رفع اختلاف بین متداعیین در خارج از دادگاه به وسیله شخص یا اشخاص حقیقی یا حقوقی مرضی‌الطرفین یا انتسابی.

۶-۱- حکم کارشناسی^۲

کارشناسی در لغت به معنی شناسایی کار و خبرگی است. (فرهنگ فارسی معین).

در تعریف این روش حل اختلاف گفته شده است که «حکم کارشناسی عبارت است از ارجاع اختلاف به شخص ثالث بی‌طرف جهت حل و فصل اختلاف از طریق استفاده از تخصص وی» (درویشی هویدا، همان منبع، ص ۵۴).

۲- محاسن روش‌های حل و فصل اختلاف جایگزین

۱-۲- اعتماد طرفین دعوا به نهاد حل اختلاف

۲-۲- حفظ رابطه حسنه

۳-۲- غیرعلنی بودن جلسات حل اختلاف و حفظ اسرار طرفین و سایر اشخاص ذربط

۲-۴- وحدت قاضی (حکم). در دادرسی‌های دولتی علاوه بر این که تشکیلات دادگستری در معرض تغییرات مکرر قرار داشته و دارد، قضات دادگاه‌ها هم در معرض تغییر و جابجایی هستند. ولی در روش‌های جایگزین این اشکال وجود ندارد و وحدت قاضی تا پایان مرحله دادرسی و فصل خصومت رعایت می‌گردد.

۵-۲- سرعت و انعطاف پذیری

۶-۲- کم‌هزینه بودن

۷-۲- کارآیی و مطمئن بودن با توجه به حق انتخاب حکم متناسب با اقتضا و ماهیت دعوی:

بعضی از دعاوی به گونه‌ای هستند که رسیدن به یک قدر متین درباره آن‌ها مشکل است. مانند دعاوی مالی بین زن و شوهر و یا اقربای نزدیک. لذا تعیین روش حل اختلاف توسط طرفین و انتخاب فرد یا افراد مورد وثوق آن‌ها برای فصل خصومت و در مجموع نقش فعال طرفین از ابتدا تا انتهای این پروسه رغبت بیشتری را برای پذیرش و اجرای نتیجه حاصله به وجود خواهد آورد.

وجه تشابه و اختلاف بین روش‌های حل اختلاف جایگزین و وجه تشابه زیادی بین روش‌های حل اختلاف جایگزین از جمله میانجیگری و داوری وجود دارد مع الوصف تفاوت‌هایی هم بین آنها دیده می‌شود. به عنوان مثال شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف از لحاظ لزوم توافق طرفین برای پذیرش رأی شخص ثالث با هم تفاوت دارند. نظر به این که بعضی دعاوی قابل پیش‌بینی هستند و بعضی از دعاوی

از قبیل دعاوی خسارت و ضمان فهری معمولاً قابل پیش‌بینی نمی‌باشند، در دعاوی قابل پیش‌بینی معمولاً از روش‌هایی استفاده می‌شود که با توسل به آن روش‌ها نظر شخص ثالث برای طرفین لازم‌الاجرا است. از قبیل داوری و حکم کارشناسی. ولی در دعاوی غیرقابل پیش‌بینی طرفین پس از حدوث اختلاف بایستی در رابطه با توسل به یکی از طرف جایگزین غیرقضایی حل اختلاف توافق نمایند. لذا شیوه‌های جایگزین از لحاظ لزوم توافق طرفین برای پذیرش رأی شخص ثالث به ۲ قسمت تقسیم می‌شوند:

الف - شیوه‌هایی که در آن‌ها فصل خصومت منوط به توافق طرفین است. اهم این شیوه‌ها عبارتند از: (۱) سازش، (۲) میانجیگری، (۳) مذاکره، (۴) شیوه‌های مرکب

ب - شیوه‌هایی که در آن‌ها فصل خصومت نیاز به توافق طرفین ندارد و نظر شخص ثالث برای آن‌ها الزام‌آور است. مانند داوری و حکم کارشناسی

در داوری حل اختلاف به صورت توافقی انجام می‌شود و نهایتاً داور است که پس از رسیدگی، شخص یا اشخاص ذی حق را مشخص و اعلام می‌نماید و رأی داور در حدود داوری برای طرفین الزام‌آور و لازم‌الاجرا است. در حالیکه میانجیگری روشی غیر توافقی است و میانجیگر تلاش می‌نماید طرفین را به راه حل بینابینی رهنمون و در صورت توافق آن‌ها با راه حل پیشنهادی و نظر میانجیگر اختلاف حل و فصل می‌شود. گر چه در داوری قاطعیت بیشتری در پذیرش و اجرای رأی داور وجود دارد ولی میانجیگری انعطاف بیشتری دارد و ساده‌تر می‌توان به راه حل توافقی رسید خصوصاً اینکه نقش طرفین دعوا در میانجیگری و مشارکت آن‌ها برای حل و فصل دعوی فی مابین بیشتر از داوری است. داوری و میانجیگری دارای وجوه مشترک و حتی همپوشانی هستند به نحوی که در برخی موارد تفکیک بین آن‌ها به دلیل اشتراک در هدف که همانا رفع اختلاف در خارج از دادگاه می‌باشد، مشکل می‌باشد لذا فارغ از اختلافات موجود که اکثراً شکلی می‌باشند به نظر می‌رسد با توجه به اشتراک در اهداف و نتیجه، بایستی آن دو را در یک راستا تحلیل و قضاوت نمود.

پیشگیری و کاهش جرم با استفاده از روش‌های تربیتی قرآن کریم: سیر الی الله و اتصاف به صفات حمیده و پسندیده و اجتناب از ارتکاب بدی‌ها و فواحش فقط با تربیت صحیح محقق می‌گردد و خداوند نیز با ارسال رسولان و کتب آسمانی راه را برای نیل به این هدف والا هموار نموده است. تربیت در لغت به معنی پرورش دادن است در فرهنگ فارسی معین تربیت: ۱- پروردن ۲- ادب و اخلاق را به کسی آموختن، و در فرهنگ فارسی عمید نیز تربیت پروردن، پروراندن، پرورش دادن ۲- ادب و اخلاق به کسی یاد دادن، معنی شده است. در تربیت اسلامی، اصلاح رابطه انسان با خدا، انسان با خودش، انسان با جامعه، انسان با طبیعت، و انسان با تاریخ مد نظر قرا می‌گیرد. که هر کدام از آنها دامنه گسترده‌ای را به خود اختصاص می‌دهد. تربیت صحیح به همراه راهکارهای دینی و

2. Expert determination

1. Arbitration

های پیشگیری و کاهش آن مصروف داشته اند ولی هیچکدام نه به تنهایی و نه با همکاری هم نتوانسته اند در این راه به موفقیت کامل دست پیدا کنند. عدم توفیق بشر در دستیابی به این آرزوی دیرینه به روشنی اثبات می نماید که فقط با استمداد گرفتن از فرامین خالق بشر و به کار بستن آموزه های وحیانی می توان برنامه جامع پیشگیری و کاهش جرم را تدوین و اجرا نمود. بدین لحاظ ضروری است شیوه های پیشگیری اصلاحی، وضعی، کیفری و ترمیمی را که خداوند در قرآن معرفی نموده و رسول الله (ص) و ائمه معصومین (س) تبیین و تفسیر نموده اند نصب العین قرار داد.

اسلام اهمیت ویژه ای برای صلح و سازش و رفع خصومت و حل و فصل اختلافات مردم خارج از محاکم قضایی قائل است. به نحوی که توسل به سیاست فرهنگی اصلاح ذات البین از دستورات اکید اسلام است. خداوند در قرآن کریم میفرماید:

وَالصُّلْحُ خَيْرٌ [۸] صلح بهتر است .
فَاتَّقُوا اللَّهَ وَاصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ. (سوره الانفال آیه ۱) از خدا ترسید و میان خود اصلاح کنید.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ. [۹] همانا مؤمنان برادرند، پس میان برادران خود اصلاح کنید.

از طرف دیگر با توجه به اینکه پیشگیری از جرم و خشکاندن ریشه های آن از برنامه های فراگیر و تربیتی قرآن کریم می باشد، به اصلاح و تربیت و سوق دادن انسان ها به اخلاق و کارهای نیک و جلوگیری از ارتکاب جرم و گناه توجه ویژه داشته و در آیاتی از قرآن کریم بر پیشگیری از جرم و گناه تأکید ورزیده است. لذا تعدادی از آیات مربوط به موضوع و سپس آیات مربوط به میانجیگری و داوری و نقش آنها در پیشگیری و کاهش جرم مورد مطالعه و بررسی قرا می گیرند.

خداوند در خصوص پیشگیری و پرهیز از حیف میل اموال یتیمان می فرماید:

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَ سَيَصْلُونَ سَعِيرًا. [۱۰]

برای پیشگیری از زنا و فحشاء و تأکید بر صبر و خوشتن داری مقرر می فرماید:

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمَنْ مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فِتْيَانِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانكِحُوهُنَّ بِأَذْنِ أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرٍ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مَتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ فَإِذَا أَحْصَيْنَ فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ. (سوره نساء آیه ۲۵)

هر کس از شما که توانایی مالی ندارد تا با زنان آزاد ازدواج کند، پس از کنیزان با ایمانی که شما مالک آنید (به زنی بگیرد) و خداوند به ایمان شما داناتر است. همه از یکدیگر پس با اذن صاحبانشان آن کنیزان را به همسری در آورید و مهریه نیکو و بطور شایسته به آنان بدهید، به شرط آنکه پاکدامن باشند، نه اهل فحشاء و اهل دوست گرفتن های پنهانی پس آنگاه که کنیزان صاحب همسر شدند اگر مرتکب زنا شوند کیفرشان نصف کیفر زنان آزاد است.

اخلاقی با کاربرد پیشگیری از منکرات و نواهی همواره نقش تعیین کننده ای در جلوگیری از ارتکاب جرایم و معاصد داشته اند.

سیاست ها و راهکار های دینی کنترل اجتماعی همواره آثار چشمگیر خود را در زمینه مهار جرم و کجروی بر جای نهاده و توجه اندیشمندان علوم اجتماعی را به ویژه در حوزه های مطالعه جرم و کجروی به خود جلب کرده است. آن هم در حالیکه سلطه و رواج ایده غیر عقلایی بودن دین در میان اندیشمندان قرن بیستم سبب شده بود که مدتها از متغیرهای دینی کنترل رفتار غفلت و یافته های به دست آمده در این باب نیز نادیده گرفته شود. پیامدهای چنین نگاهی، تا به امروز عرصه های پژوهشی را مورد تهدید قرار داده است تا آنجا که اخیراً محققان این حوزه مدعی شده اند که در زمینه اندازه بازدارندگی "دین" از پدیده هایی نظیر جرم، بزهکاری جوانان، خود کشی، مصرف مواد مخدر، عضویت در فرقه ها و حتی بیماریهای روانی، نوعی خلأ جدی در حوزه تحقیقات تجربی وجود دارد. [۶]

در هر نظام و مکتب حقوقی به تناسب مبانی نظریه ها و تعاریفی که برای جرم و بزهکاری ارائه میشود راهکارهای پیشگیری و کاهش جرم متفاوت است. از جمله مدلها و الگوهای پیشگیری می توان به سیاست ها و آموزه های دینی و راهکارهای تکلیفی و پیشنهادی آن اشاره نمود. از آنجا که در نظام الهی مبتنی بر توحید و خدامحوری دین فقط اسلام است و *إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ وَ ...* [۷] لذا احکام دین در حیطه و حدود فرامین، اوامر و نواهی خالق عالم هستی در قرآن کریم تجلی پیدا می کند زیرا خالق است که به مصالح و مفاسد، نقاط ضعف و قوت و نهایتاً چگونگی رسیدن مخلوق خود به فلاح و رستگاری عالم است. در آموزه های قرآنی، پیشگیری از جرم در حوزه های اعتقادی، اخلاقی، رفتاری و احکام مورد توجه و تأکید قرار گرفته است. عجیب است اگر بشر به دستور العمل و راهنمای شرکت سازنده یک محصول برای استفاده صحیح و پیشگیری از خرابی یا انهدام آن توجه و دقت نماید اما به دستور العمل و راهنمای جامع و کامل به نام قرآن که خداوند خالق کل شی برای صیانت و مراقبت و درست زندگی کردن اشرف مخلوقات خود فرستاده است تمسک نجوید.

آگاه کردن مردم به قرآن و تدقیق و تحقیق در آیات آن خصوصاً آیاتی که در رابطه با پیشگیری از ارتکاب معاصی و جرائم می باشند یکی از بهترین راه های نیل به کمال و تحصیل رضای خالق است. و اگر اینگونه بشود جرم و معصیتی رخ نخواهد داد. سیاست جنایی اسلام در زمینه های تقنینی، قضایی، و اجرایی بر پیشگیری دینی با استفاده از آیات الهی و سنت نبوی (ص) و ائمه معصومین (س) مبتنی گردیده است.

قرآن بهترین، عملی ترین و کاربردی ترین شیوه ها را برای پیشگیری از جرائم و مفاسد معرفی کرده است به نحوی که مجموعه این شیوه ها سیاست پیشگیرانه جامع و فراگیری را با ویژگی های بازدارنده، بازپروانه و ترمیمی با رعایت حقوق کنشگران اصلی جرم خصوصاً بزه دیده رقم می زند.

در طول قرون و اعصار متمادی دانشمندان و مکاتب مختلفی سعی خود را برای شناخت دقیق بشر، علل و عوامل ارتکاب جرم و راه

این برای کسانی از شما رواست که از افتادن به گناه و زنا بر خود بترسد با این همه صبر کردن برایتان بهتر است و خداوند بخشنده و مهربان است.

در خصوص پرهیز از تجاوز به مال غیر و خودکشی، در آیه ۲۹ سوره نساء تکلیف شده است: ای کسانی که ایمان آورده اید اموال یکدیگر را به باطل نخورید. مگر اینکه تجارتنی با رضایت یکدیگر باشد. و خود (و یکدیگر) را نکشید، همانا خداوند نسبت به شما همواره مهربان است. و در ادامه در آیه ۳۰ می فرماید و هر کس از روی تجاوز و ستم چنان کند به زودی او را در آتشی عظیم وارد سازیم و این کار، بر خداوند آسان است.

خداوند برای پیشگیری و اجتناب از قتل می فرماید:

و من یقتل مؤمناً متعمداً فجزاؤه جهنم خالداً فیها و غضب الله و لعنه و اعد له عذاباً عظیماً. (سوره نساء آیه ۹۳) و هر کس مؤمنی را به عمد بکشد پس کیفرش دوزخ است که همیشه در آن خواهد بود و خداوند بر او غضب و لعنت کرده و برای او عذابی عظیم آماده ساخته است.

برای پرهیز از ربا و پیشگیری از خوردن مال غیر در آیه ۱۶۱ سوره نساء این گونه اعمال را نهی و برای آکلین ربا و خوردگان مال مردم به ناک، مجازات و عذاب دردناک فراهم ساخته است.

در خصوص تهمت که با آبروی اشخاص در ارتباط است نیز در آیه ۳۱ سوره نساء می فرماید: هر کس خطا و یا گناهی مرتکب شود سپس آن را به بی گناهی نسبت دهد به یقین بار تهمت و گناه آشکاری را بر دوش گرفته است.

خداوند در خصوص واگذاری مسئولیت ها از جمله مسئولیت خطیر اداره امور مملکت اسلامی به افراد شایسته می فرماید: "ان الله یأمرکم ان تؤدوا الامانات الی اهلها" [۱۱]

خداوند به شما فرمان می دهد که امانت ها را به اهل و صاحبان آنها رد کنید. در اینجا منظور از امانت، تنها معنای عام آن نیست بلکه امانت مسؤلیت اداره جامعه اسلامی است.

موضوع مهم دیگر در پیشگیری یا ارتکاب جرم، رفتار و شیوه زندگی حاکمان، متولیان، الگوهای ورزشی و هنری است که متأسفانه در سالهای اخیر مستمسک برخی مجرمین، خصوصاً یقه سفیدها و افزایش جرایمی از قبیل ارتشا، اختلاس، کلاهبرداری، خیانت در امانت، آسیب رساندن به اموال عمومی و سرقت و حتی از بین رفتن قبح آنها و تجری در جامعه گردیده است. تأثیر و تأثر رفتار مسئولین به حدی است که از قول حضرت علی (ع) نقل می کنند:

"الإناس علی دین ملوکهم" یعنی مردم بر روش حکمرانان خود هستند و از رفتار و کردار آنان تبعیت می کنند.

"الإناس بأمرائهم أشبه منهم بأبائهم" [۱۲] مردم بیش از پدران خود به دولتمردانشان شبیه هستند.

سعدی علی الرحمه در حکایت شماره ۱۹ باب اول گلستان می گوید:

اگر از باغ رعیت ملک خورد سیبی
برآوردند غلامان او درخت از بیخ
به پنج بیضه که سلطان ستم روا دارد
زند لشکریانش هزار مرغ به سیخ

لذا با توجه به اثر گذاری رفتار مسئولین و الگوها بر جامعه بایستی در موضوع علل و عوامل جرم به نقش سلامت یا فساد دولتمردان بیش از پیش توجه نمود. و با نصب العین قرار دادن دستورات الهی برای گمردن اهل و دارندگان اهلیت بر مناصب دولتی از ارتکاب جرم در حوزه اداری پیشگیری کرد.

آیات مذکور ضمن تأکید بر لزوم حفظ جان و سلامت جسمانی، حفظ مال، حفظ آبرو، حفظ عفت و پاکدامنی و کیان خانواده دارای جنبه های قوی سیاست فرهنگی و تربیتی برای پیشگیری از جرم و گناه در و رعایت مصالح خمس در رابطه با دین، نفس، عقل، نسل و مال می باشند.

لذا میتوان قاطعانه ادعا کرد که با دین باوری و تدقیق و تحقیق در اوامر و نواهی خداوند در قرآن کریم و اجراء کامل کلام وحیانی حضرت دوست، و اجرای سیاست های فرهنگی دینی مقصود شرع و مصالح ضروریه رعایت و هیچ جرم و گناهی اتفاق نخواهد افتاد. علاوه بر آیات فوق خداوند در قرآن کریم به داوری و میانجیگری برای جلوگیری از جرم و گناه تأکید فرموده که با توجه به اهمیت موضوع بطور مفصل تر به شرح سطور آتی به آنها پرداخته می شود.

میانجیگری و داوری از نظر اسلام:

میانجیگری و داوری قبل از ظهور اسلام نیز در بین ملت های عرب رواج داشته و اعراب بادیه نشین با به رسمیت شناختن داوری، اختلافات خود را از طریق میانجیگری و داوری حل و فصل می کردند. آنان در هنگام بروز اختلاف با مراجعه به ریش سفیدان و بزرگان قبایل فصل خصومت می نمودند. بعد از ظهور اسلام نیز نه تنها میانجیگری، صلح و سازش و داوری به عنوان احکام امضایی پذیرفته شدند بلکه با توسعه و گسترش و به کارگیری آنها در حل اختلاف بین مسلمین و غیرمسلمین توجه ویژه ای به این نهادهای کارآمد و گره گشا معطوف شده است.

الف - میانجیگری و داوری در قرآن کریم:

در قرآن مبحث داوری به طور جدی مورد توجه قرار گرفته است که به مواردی از آن به شرح زیر اشاره می شود:

خداوند در آیه ۳۵ سوره نساء می فرماید:

«وإن خِفتُم شقاقَ بَیْنَهُمَا فابْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَ حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا إِنْ یُرِیدَا إِصْلَاحًا یُوقِفَا... بَیْنَهُمَا»

«و اگر بیم داشتید بین آن ها (زن و شوهر) نزاع و جدایی افتد پس داوری از کسان مرد و داوری از کسان زن برانگیزید، که اگر اراده اصلاح داشته باشند خداوند ایشان را بر آن توفیق بخشد.»

اگرچه مفاد این آیه مؤید جواز و نفوذ داوری و میانجیگری در اختلافات خانوادگی است ولی

با العای خصوصیت می توان آن را به اختلافات مشابه تسری داد.

همچنین در آیه ۶۵ از سوره نساء می فرماید:

«فلا وَ رَبِّكَ لَا یُؤْمِنُونَ حَتَّى یُحْكَمُوا فِیْمَا شَجَرَ بَیْنَهُمْ ثُمَّ لَا یَجِدُوا فِی أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَیْتَ وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیْمًا»

«نه چنین است قسم به خدای تو که اینان به حقیقت اهل ایمان نمی شوند مگر آن که در خصومت و نزاعشان تنها تو را حاکم کنند

و آن گاه هر حکمی کنی اعتراضی نداشته و کاملاً از دل و جان تسلیم فرمان تو باشند.»

در آیه ۹۵ سوره مائده نیز می فرماید:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيِّدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ»
ای اهل ایمان در حال احرام شکار را نکشید و هر کس آن را دانسته کشت مثل آن صید را از نعمت هایی که دارد و به مثل بودن آن دو مؤمن عادل حکم کنند به عنوان هدیه و قربانی به کعبه برسانید.»
خداوند برای میانجیگری در صلح و سازش در آیه ۸۵ سوره نساء می فرماید:

"و من يشفع شفاعة سيئه يكن له كفل منها و كان الله على كل شيء مقيتاً"

هر کس وساطت نیکو کند او هم سهمی از پاداش خواهد داشت و هر کس به کار بد وساطت کند بهره ای از کیفر خواهد داشت، خداوند بر هر چیزی نگاهبان است.

علاوه بر آیات مذکور، آیات دیگری در قرآن یافت می شود که دلالت بر میانجیگری، داوری و سازش دارند که می توان به آیات ۹ و ۱۰ سوره مبارکه حجرات اشاره کرد. خداوند در آیه ۹ این سوره می فرماید:

"و ان طائفتان من المؤمنین اقتتلوا فاصلحو بينهما فان بغت احداهما على الاخرى فقاتلوا التي تبغى حتى تقىء الى امرالله فان فاءت فاصلحوا بينهما بالعدل و اقسطوا ان الله يحب المقسطين."

یعنی: و هر گاه دو گروه از مؤمنان با هم به نزاع و جنگ بپردازند، آنها را آشتی دهید و اگر یکی از آن دو بر دیگری تجاوز کند با گروه متجاوز پیکار کنید تا به فرمان خدا باز گردند و هر گاه باز گشت و زمینه صلح فراهم شد در میان آن دو به عدالت صلح برقرار سازید و عدالت پیشه کنید که خداوند عدالت پیشگان را دوست می دارد. و در آیه ۱۰ می فرماید: "انما المؤمنون اخوه فاصلحوا بين اخويكم و اتقوا الله لعلكم ترحمون. مؤمنان با هم برادرند پس دو برادر خود را صلح و آشتی دهید و تقوای الهی پیشه کنید، بیاشد که مشمول رحمت او شوید. همان گونه که در آیات فوق اشاره ملاحظه می شود خداوند در قرآن کریم بر تمسک به میانجیگری و داوری برای حل و رفع اختلاف و نزاع تأکید نموده است. در این آیات جایگاه مهم و مشروعیت میانجیگری و داوری تأیید گردیده و همچنین اگر میانجیگر یا داور پس از انتخاب شدن و بدون عذر موجه از پذیرش حکمیت امتناع ورزد مشمول مجازات های اخروی مشخص شده در این آیات خواهد شد. زیرا اقدام به رفع نزاع و فیصله دادن اختلاف و حل دوستانه تعارض فی مابین از امور معروف است که گاهی امر به معروف و رفع منکر از قبیل منازعه از واجبات شرعی است. علاوه بر کتاب و سنت، عقل و اجماع نیز از مستندات مشروعیت میانجیگری و حکمیت هستند. به عنوان مثال امام صادق علیه السلام فرمودند: «در حل منازعات خود از مراجعه به قضات جور بپرهیزید، به دنبال کسی بروید که عالم و آگاه به مکتب ما است و برای حل اختلافات خود به وی رجوع کنید و او را به قضاوت برگزید زیرا من نیز او را بین شما قاضی قرار دادم.»

از طرف دیگر بسیاری از مؤلفین اسلامی در مشروعیت حکمیت و داوری و قاضی تحکیم به تحقق اجماع نیز اشاره کرده اند و برخی نیز ادعا نموده اند که هیچ رأی خلافی درباره جواز داوری وجود ندارد گرچه تعداد معدودی نیز داوری را منحصر به زمان حضور امام معصوم و تعداد دیگری نیز آن را مخصوص دوران غیبت امام معصوم دانسته اند. آنچه که به طور اطمینان می توان بیان داشت این است که سیره عقلا نیز بر استفاده از آیین داوری برای حل و فصل سریع و مطمئن اختلاف بین انسان ها تأکید ویژه دارد [۱۳]

ب- احادیث و روایات:

۱- حدیث نبوی:

رؤی عن النبی (ص) أنه قال: من حکمَ بینَ اثْنینِ تراضياً بهِ فلمَ یعدِلْ بینهما فعليه لعنة الله فهو ملعون [۱۴]

از پیامبر (ص) روایت شده است که: «هر گاه دو نفر به قضاوت کسی میان خود تراضی نمایند و او میان آن ها به عدالت حکم نکند پس لعنت خداوند بر او باد.»

۲- روایت حلبی:

قلت لابی عبدالله (ع): ربما كان بين الرجلين من اصحابنا المنازعة في الشيء فيتراضيان برجل منا ... فقال ليس هو ذاك. انما هو الذي يجبر الناس على حكمه بالسيف والسوط [۱۵]

حلبی می گوید به امام صادق (ع) عرض کردم: گاهی میان دو نفر از شیعیان درباره چیزی منازعه ای پیش می آید سپس آن دو از میان ما مردی را برای قضاوت انتخاب می کنند (آیا این عمل مراجعه به طاغوت است؟! امام در جواب فرمودند: این چنین نیست زیرا او (طاغوت) کسی است که مردم را با شمشیر و تازیانه بر حکم خود مجبور می سازد.

۳- روایت ابو خدیجه:

قال ابو عبدالله جعفر بن محمد الصادق (ع): «إياكم أن يحاكم بعضكم بعضاً الى أهل الجور ولكن انظروا الى رجل منكم يعلم شيئاً من قضایانا فاجعلوه بينكم فإني قد جعلته قاضياً فتحاكموا اليه» [۱۶]

امام صادق (ع) فرمودند: «مبادا یکی از شما دیگری را برای محاکمه نزد اهل جور ببرد بلکه به مردی از میان خودتان که پاره ای از احکام ما را میداند توجه و او را میان خود قاضی قرار دهید و من نیز او را قاضی قرار دادم. پس برای محاکمه به نزد وی بروید.»

۴- روایت داوود ابن حصین:

داوود ابن حصین عن ابی عبدالله (ع) قال: فی رجلین اتفقا علی عدلین جعلهما بینهما فی حکم وقع بینهما فيه خلاف، فرضیا بالعدلین، فاختلف العدلان بینهما، عن قول ایهما یمضی الحکم؟

قال: ينظر الى ائمتهم و اعلمهما باحاديثنا و اورعهما فينفذ حكمه ولا يلتفت الا لآخر. [۱۷]

داوود ابن حصین از امام صادق (ع) روایت کرده که: «دو مرد بر دو عادل توافق نموده و آن دو را میان خود حکم در موضوع مورد اختلاف قرار داده و به داوری آن ها راضی شدند، ولی آن دو عادل در میان خود به اختلاف افتادند اینک حکم باید بر اساس قول کدام یک جاری شود؟! امام فرمودند: از میان آن دو، به فقیه ترین و داناترین کس نسبت به احادیث ما و پارساترین آن ها روی آورده می شود و حکم او نافذ است و به دیگری توجه نمی شود.»

در اینجا هم می‌توان استنتاج کرد منظور در اینجا قاضی تحکیم است. زیرا اگر منظور قاضی منصوب بود توافق یا مخالفت طرفین دعوا بر قضاوت او معنایی ندارد [۱۸]

ج - اجماع:

شیخ طوسی بر مشروعیت داوری و قاضی تحکیم ادعای اجماع نموده است [۱۹]

همچنین فاضل هندی نیز اجماع را یکی از ادله قاضی تحکیم به حساب آورده است. البته با توجه به این که آیات و روایات فراوانی بر داوری و حکمیت و مشروعیت قاضی تحکیم دلالت دارند اجماع فقط می‌تواند مؤید آن‌ها باشد. [۲۰]

د- بنای عقلا:

با توجه به این که انتخاب میانجی و حکم توسط اصحاب دعوا و فصل خصومت‌ها براساس آیین داوری از دیرباز و در طول سالیان متمادی میان عقلا معمول و مرسوم بوده و در بعضی جوامع به صورت عرف درآمده است و از طرف دیگر براساس قرائن و شواهد عدیده در زمان پیامبر (ص) و صحابه و ائمه معصومین (س) نیز مواردی از رفع نزاع و فصل خصومت با توسل به شیوه میانجیگری و داوری و توسط داور و قاضی تحکیم به وقوع پیوسته است و پیامبر و ائمه (ع) نیز آن را نهی نکرده‌اند. می‌توان نتیجه گرفت که داوری و قاضی تحکیم نزد شارع مقدس پذیرفته شده است. [۲۱]

۲- قلمرو میانجیگری:

اگرچه متخصصان حقوق اسلامی در مورد قلمرو میانجیگری اتفاق نظر ندارند ولی آنچه مسلم است همه فقهای شیعه و حتی فقهای فرقه چهارگانه اهل سنت دعاوی مالی و بازرگانی و خانوادگی را قابل ارجاع به داوری می‌دانند و در این زمینه متفق‌القول هستند. علاوه بر این، عده‌ای از فقهای شیعه از قبیل شهید ثانی و شیخ طوسی معتقدند تمامی دعاوی اعم از دعاوی مالی، نکاح، قصاص و حدود و غیر آن‌ها قابل ارجاع به میانجیگری و داوری هستند زیرا مقتضی ارجاع در آن‌ها وجود دارد و می‌توان جواز نفوذ تحکیم را در آیات و روایات و احادیث متعدد مشاهده کرد. البته گروهی از فقهای شیعه نیز قابلیت تحکیم در موضوعات کیفری مانند حکم به زندانی کردن و دیگر مجازات‌ها خصوصاً حدود الهی را که طالب معین ندارد مورد تشکیک و تردید قرار داده‌اند.

در امور حکومتی هم مواردی بوده که با تنظیم معاهده میانجیگری و داوری و تعیین داور و حکم حل و فصل می‌شده است که یک مورد از آن (بدون بررسی صحت و سقم نتیجه آن و یا این که آیا داور یا داوران به عدالت رفتار کرده باشند) را می‌توانیم معاهده داوریکه بین حضرت علی (ع) و معاویه منعقد گردید نام ببریم. [۲۲]

پیشگیری و کاهش انواع جرائم با استفاده از داوری و میانجیگری جرم پدیده‌ای است جهانی و فراگیر که تمامی جوامع را از ابتدای خلقت بشر تا کنون در گیر خود نموده و تا انقراض عالم هم ادامه دارد به نحوی که از زمان رانده شدن آدم و حوا از بهشت به دلیل نافرمانی آنها از حکم خداوند و کشته شدن هابیل به دست قابیل

شروع شده و نه تنها هم اکنون بلکه در آینده نیز ادامه خواهد داشت به نحوی که حافظ علیه الرحمه در غزلی گفته است:

پدرم روضه رضوان به دو گندم بفروخت
نا خلف باشم اگر من به جوی نفروشم

امروزه با توجه به شرایط زمانی و مکانی و سایر عوامل از قبیل نوع و نگاه حکومت‌ها به مقوله جرم تعاریف متعددی از جرم ارایه شده است. مع الوصف در اکثر ممالک جهان، جرم به عملی اطلاق میشود که قانون برای آن مجازات تعیین نموده باشد.

در متون اسلامی نیز برای جرم اسامی از قبیل: ذنب، اثم، سیئه، خطیئه و جرم ذکر شده که عبارت است از هر نوع کار ممنوع شرعی که خداوند برای آن کیفر دنیوی از قبیل حد، قصاص، دیه، تعزیر و کفاره یا کیفر اخروی مانند جهنم با انواع مجازات‌های آن تعیین کرده است.

به موجب ماده ۲ قانون مجازات اسلامی هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است جرم محسوب می‌شود. با توجه به این تعریف می‌توان جرایم مندرج در قانون مجازات اسلامی را به دو دسته بزرگ تقسیم کرد:

الف) جرایم علیه اشخاص

ب) جرایم علیه دین و امنیت

و سپس جرایم علیه اشخاص را نیز می‌توان با مد نظر قرار دادن تقسیم بندی‌های مطرح شده

دیگر، به ۴ دسته زیر تقسیم نمود:

۱- جرایم علیه عقل مانند مصرف مواد مخدر، شرب خمر و سایر مسکرات

۲- جرایم علیه نسل و کیان خانواده مانند قوادی، لواط، زنا و سایر روابط جنسی نامشروع

۳- جرایم علیه نفس و سلامت جسمی و روانی مانند قتل، ضرب و جرح

۴- جرایم علیه اموال و مالکیت مانند سرقت، کلاهبرداری، خیانت در امانت

و جرایم علیه دین و امنیت نیز عبارتند از:

۵- جرایم علیه دین مانند ارتداد و سب نبی

۶- جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی مانند محاربه، بغی و افساد فی‌الارض، مزاحمت، اخلال در نظم.

خاطر نشان می‌سازد تعداد ۱۶۷ قانون کیفری و بالغ بر ۱۸۴۳ عنوان مجرمانه در ایران وجود دارد [۲۳] و علاوه بر جرایم مندرج در قانون مجازات اسلامی جرایم دیگری نیز در سایر قوانین موضوعه از قبیل: قانون نیروهای مسلح، قانون استخدام کشوری، قانون مبارزه با مواد مخدر، و... احصاء شده‌اند، مع الوصف همانگونه که قبلاً هم اشاره شد قرآن کریم و احادیث ضمن تأکید بر لزوم حفظ جان و سلامت جسمانی، حفظ مال، حفظ آبرو، حفظ عفت و پاکدامنی و کیان خانواده دارای جنبه‌های قوی تربیتی برای پیشگیری از جرم و گناه و رعایت مصالح خمسسه در رابطه با دین، نفس، عقل، نسل و مال می‌باشند لذا با دین باوری و تدقیق و تحقیق در اوامر و نواهی خداوند در قرآن کریم و اجراء کامل کلام و حیانی حضرت دوست،

او ستار العیوب است و هتاک نیست لذا سمت و سو و جهت گیری دستورات پروردگار و سیره و سنت نبوی بر پرده پوشی و غمض عین از جرم و گناه بندگان است و گذشت و صلح و سازش بین آنان، به همین دلیل راههای مختلفی در قرآن و سنت و احادیث و روایات برای اصلاح ذات البین وجود دارد به عنوان مثال می توان با استفاده از میانجیگری و مذاکره میزان ارتکاب به جرایم موجب حدود ده گانه که در مواد ۲۱۷ تا ۲۸۸ قانون مجازات اسلامی به آنها پرداخته شده است را کاهش داده و از اعمال مجازات های سختی که یقیناً تالی فاسد عدیده و عواقب ناگواری دارند جلوگیری نمود.

در جرایم تعزیری، قصاص و دیه خصوصاً جرایم علیه اشخاص اعم از جرایم علیه اموال و تمامیت جسمانی ظرفیت های بالایی در زمینه استفاده از داوری، میانجیگری و صلح و سازش وجود دارد. نقش بزه دیده در جرایم علیه اموال و تمامیت جسمانی وی پررنگ تر از سایر جرایم است زیرا در صورتی که با میانجیگری رضایت وی حاصل و منجر به صلح و سازش گردد نزاع و اختلاف را می توان سالبه به انتفاء موضوع و خاتمه یافته تلقی کرد.

در بحث قصاص اعم از قصاص عضو یا نفس خصوصیت حق الناسی غالب بوده و مجنی علیه یا اولیاء دم (حسب مورد) می توانند در فرآیند میانجیگری و صلح و سازش نقش اساسی داشته و در این موارد به حل و فصل اختلاف و پیشگیری و کاهش جرم کمک کنند. در این صورت نه تنها بحث شرعی موضوع حل می گردد بلکه در کاهش مجازات های تعزیری که حکومت برای حفظ نظم مقرر نموده است نیز مؤثر است.

در خصوص دیه نیز بزه دیده و بزهکار میتوانند با استفاده از مذاکره، داوری و میانجیگری یا کمک یک میانجیگر در باره جرمی که اتفاق افتاده و نحوه ترمیم و فصل خصومت، مذاکره و در یک فرآیند ترمیمی مشکل خود را حل و فصل نمایند.

میتوان باور داشت که میانجیگری و مذاکره در خصوص حل و فصل دعاوی، پیشگیری و کاهش جرایم موجب تعزیر نقش بی بدیلی دارد.

علاوه بر موارد مذکور، میانجیگری می تواند نقش مؤثری در پیشگیری و کاهش انواع بزهکاری شامل:

- بزهکاری اتفاقی و حرفه ای
  - بزهکاری فردی و بزهکاری گروه
  - بزهکاری بزرگسالان و بزهکاری اطفال
  - بزهکاری مردان و بزهکاری زنان
- داشته باشد. گرچه که ممکن است این نقش در اکثر قریب به اتفاق موارد مذکور پررنگ و در مواردی از قبیل بزهکاری حرفه ای کم رنگ تر باشد. بکارگیری روش های حل اختلاف و میانجیگری، انجام اقدامات ترمیمی، کمک به حل برخی از علل و عوامل ارتکاب جرم و استفاده از اشخاص متخصص و واجد شرایط به عنوان میانجی گر می تواند در پیشگیری و کاهش جرائم ناشی از تعدادی از جرایم نقش داشته باشد.

نتیجه گیری

۱- سیاست جنایی فعلی ایران فعلی مبتنی بر عدالت کیفری سزا دهنده، کیفر گرا، مرعوب کننده، سرکوب گر و در مواردی اصلاح

مقصود شرع و مصالح ضروریه رعایت و هیچ جرم و گناهی اتفاق نخواهد افتاد.

و با توجه به ویژگی های تربیتی و اثر گذار میانجیگری و داوری و تأکید شارع مقدس بر استفاده از آنها می توان با مد نظر قراردادن سیاست های فرهنگی دین اسلام از این روش و برنامه های ترمیمی آن برای پیشگیری و کاهش کلیه جرایم مذکور استفاده نمود. خاطر نشان می سازد نقش این روش ها در حل و فصل و کاهش برخی جرایم بیشتر و در برخی از آنها کمتر است. به عنوان مثال در جرایم علیه تمامیت جسمانی، جرایم علیه شخصیت معنوی، جرایم علیه اموال و مالکیت بیشترین تأثیر داشته و تأثیر آنها در جرایم علیه آسایش عمومی، جرایم علیه اخلاق و عفت عمومی، جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی و جرایم نیروهای مسلح به ترتیب کم و کمتر می شود.

علاوه بر موارد مذکور میانجیگری و داوری می توانند در پیشگیری و کاهش مجازات های قانونی تأثیر داشته و از تبعات زیانبار مجازات های سخت از قبیل برانگیختن حس انتقام جویی و ارتکاب جرایم ناشی از آنها جلوگیری نمایند. با امعان نظر به اینکه به موجب ماده ۱۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ مجازات ها به ۴ قسم تقسیم شده اند:

- ۱- حد
- ۲- قصاص
- ۳- دیه
- ۴- تعزیر

می توان گفت که هدف واحدی بر مجازات های فوق حاکم نمی باشد و هر کدام از مجازات های چهارگانه مذکور اهداف خاصی را در نظر دارند و فرآیند اجرائی آنها نیز متفاوت است در بحث حدود گرچه به نظر می رسد امکان عفو و یا تأخیر در اجرای مجازات بزهکار جز در موارد نادر و تحت شرایط خاص وجود ندارد میانجیگری در حدود هم کاملاً منتفی نمی باشد. با تدقیق در اصول حاکم بر مجازات های حدی درمی یابیم که اصرار بر بزه پوشی، سختگیری در اثبات، قابل گذشت بودن برخی از آنها، قاعده جب توبه و اختیارات حاکم در عفو یا تخفیف مجازات های حدی و یا دیدگاه پاره ای از فقها در عدم جواز اجرای حدود در عصر غیبت، همگی مؤدای عدم اصرار و حتی تمایل شارع به مجازات بندگان است. در حالیکه ممکن است با توجه به ذهنیتی که در جامعه از مجازات های حدی وجود دارد، سیاست جنایی اسلام را آنچنان خشن، غیرمنعطف و سختگیرانه می پنداریم که هیچگونه اصلاح و تغییری را بر نمی تابد [۲۴] اینجانب (نگارنده) معتقدم با توجه به اینکه اسلام دین رأفت، عطف و مهربانی و گذشت است و خداوند متعال با عشق انسان را آفرید لذا کتب آسمانی و پیامبران خود و در نهایت آخرین کتاب آسمانی یعنی قرآن و آخرین پیامبر یعنی حضرت محمد (ص) را برای آموختن درست زندگی کردن و سعادت مند شدن اشرف مخلوقات خود فرستاده و از آنجاییکه: او به ما مشتاق بود و ما به او محتاج، او بشر را دوست دارد و آدمی را برای رنج و تعب و مجازات نیافریده است.

resolution, 2014, Journal of Jurisdiction, No. 32.

2. 5. Jafari Langroudi, Mohammad Jaafar, Expanded Legal Terminology, 1378, Volume II, First Edition, Tehran, Ganj Danesh Publications.

6. Salimi, Ali and Davari, Mohammad, Sociology of Kajrovi, 1380, first edition, Hozha Research Institute and Qom University.

7. Holy Quran translated by Makarem Shirazi, Surah Al-Imran verse 9.

8. Holy Quran translated by Makarem Shirazi, Surah Nisa verse 128.

9. The Holy Quran, translated by Makarem Shirazi, Surah Hajarat, verse 10.

10. Holy Quran translated by Makarem Shirazi, Surah Nisa verse 10.

11. Holy Quran translated by Makarem Shirazi, Surah Nisa verse 58.

12. Harrani, Ibn Shuba, Tohf al-Aqool an al-Rasoul, 1363, Qom, published by Ali Akbar Ghafari.

13. Jalilian, Mohammad Reza, Dealing with people's complaints, an effort to realize the slogan of religious democracy, 1382, 1st edition, Tehran, Vice President of Research, Compilation and Revision of Presidential Laws and Regulations.

14. Ibn Qudama, Mowaquddin Abdallah Ibn Ahmad, al-Mughani, Beita, Beirut, Dar al-Kitab al-Arabi.

15. Hiraamili, Mohammad Ibn Hassan, Vasal al-Shia to the study of Shari'a issues, 2013, volume 13, Tehran, Islamiya Publications.

16. Haraamili, Mohammad Ibn Hassan, Vasal al-Shia to the study of Sharia issues, 2013, volume 13, Tehran, Islamiya Publications.

17. Hiraamili, Mohammad Ibn Hassan, Vasal al-Shia to the study of Shariah issues, 2013, volume 13, Tehran, Islamiya Publications.

18. Najafi Abrandabadi, Ali Hossein, New criminology, new criminology: an approach

و تربیت مجرمین می باشد که در بخش های مختلف تقنینی، قضایی و اجرایی دچار تعارض گردیده است.

۲- تعداد ۱۶۷ قانون کیفری در کشور وجود دارد که در آنها حداقل ۱۸۴۳ عنوان مجرمانه احصاء شده است این حجم از قوانین کیفری و عناوین مجرمانه حاکی از تورم کیفری در نظام حقوقی ایران است.

۳- کثرت رو به تزاید پرونده ها، تنوع و پیچیدگی دعاوی کیفری، تورم عناوین مجرمانه کیفری و کمبود کادر قضائی و اداری متخصص در محاکم و دادگاه های دولتی، پیروی از تشریفات طولانی آیین دادرسی و تبعات ناشی از آن شرایط، خاص بعضی از پرونده ها و طرفین دعوا که لغزش و ارتکاب جرم در مسوولین ذریب در پرونده را محتمل می سازد از مشکلات دستگاه قضایی کشور است که تبعات منفی آن گریبانگیر مردم شده است.

۴- با توجه به اینکه قریب به اتفاق جرایمی که در کشور اتفاق می افتند جرایم مستوجب پرداخت دیه و مجازات های تعزیری و قابل گذشت می باشند لذا با توجه به سیاست فرهنگی اسلام در جلوگیری از بروز اختلاف، داوری و میانجیگری با توجه به نقش تربیتی و نتایج ترمیمی که دارند نه تنها می توانند در پیشگیری و حل و فصل اختلافات و شکایات موارد یاد شده نقش تعیین کننده ای داشته باشند بلکه می توان از آنها برای حل و فصل پرونده های حساس و پیچیده و پیشگیری و کاهش جرایم مهمتری از قبیل قتل، خشونت های خانگی، سوء استفاده، تجاوز، و جرایم نفرت آلود نیز استفاده کرد

۵- فقه اسلامی، قرآن و سنت با رویکرد و سیاست فرهنگی تربیتی پیشگیری و کاهش جرم، رعایت مصالح خمسه یعنی حفظ دین، نفس، عقل، نسل و مال را مد نظر قرار داده است. با دین باوری و تدقیق و تحقیق در اوامر و نواهی خداوند در قرآن کریم و اجراء کامل کلام و حیانی حضرت دوست، مقصود شرع و مصالح ضروریه رعایت و هیچ جرم و گناهی اتفاق نخواهد افتاد. قرآن کریم و سنت دارای ظرفیت های فراوان و بالقوه ای جهت استفاده از روش های جایگزین حل اختلاف از قبیل داوری و میانجیگری و ساز و کارها و روش های تربیتی آن می باشند. هم توصیه و سفارش به صلح و سازش و اصلاح ذات البین می نمایند و هم رویکرد کیفرزدائی، اصلاح و تربیت، بازپرورانه و ترمیمی دارند و حتی در جرایمی که جنبه حق الهی دارند نیز در پی آن است که تا حد ممکن جرم ثابت نشود و از تحمیل مجازات بر اشخاص جلوگیری گردد.

References

1. Holy Quran translated by Makarem Shirazi, Surah Nisa verse 128.
2. Holy Quran translated by Makarem Shirazi, Surah Anfal, verse 1.
3. The Holy Quran translated by Makarem Shirazi, Surah Hujarat, verse 10.
4. Darvishi Hoyda, Youssef, alternative or non-judicial methods of dispute

to risky criminal policy, in the latest in criminal sciences, 2018, Tehran, Mizan Publications.

19. Ashuri, Mohammad, Alternatives to prison or intermediate punishments, 2013, Tehran, Tezhaveh Publications.

20. Najafi Tawana, Ali, Criminology, Tehran, 2014, third edition, Azmon and Sanseh Publishing.

21. Najafi Tawana, Ali, Criminology, Tehran, 2014, third edition, Azmon and Sanseh Publishing.

22. Jalilian, Mohammad Reza, Dealing with people's complaints, an effort to realize the slogan of religious democracy, 1382, first edition, Tehran, Vice President of Research, Compilation and Revision of Presidential Laws and Regulations.

23. Ashuri, Mohammad, Alternatives to prison or intermediate punishments, 2013, Tehran, Tezhaveh Publications.

24. Salimi, Ali and Davari, Mohammad, Sociology of Kajrovi, 1380, first edition, Hozha Research Institute and Qom University.